

Lisztóczy László

A 90 éves Fülöp Lajos köszöntése

Gyöngyös és a Mátravidék krónikása

Fölemelő élmény Fülöp Lajos társaságában sétálni Gyöngyös utcáin. Ha hazalátogat kedves városába, régi tanítványok, barátok és ismerősök serege köszönti Öt túláradó örömmel, széles mosollyal, a tisztelet és a szeretet szemmel látható jeleivel. A vele együtt sétálót nemcsak a „gyöngy város” szépségei és nevezetességei, hanem ezek a gesztusok is magukkal ragadják.

Megyeszerte, így Egerben is igen sokan tisztelik és szeretik Öt. Mindig szívesen látják, ünnepként élik meg látogatásait és szerepléseit a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban. Az Egerben alapított Dsida Jenő Baráti Körnek Ö a legidősebb, a legtekintélyesebb és a legnépszerűbb tagja. Aktivitása sem kopott meg a múlt időben. Messzire sugárzó, önzetlen és tiszta emberségével, párját ritkító figyelmességével és kedvességével kitörölhetetlen nyomot hagy mindenkiiben, akivel kapcsolatba kerül. „Arányos, szépen fejlett, másokat melegítő élete” követendő példa sokunk számára.

Pályája Gyöngyös, Eger, Debrecen és Budapest négyszögében zajlott. A „gyöngy város” közelében fekvő faluban, Karácsondon született 1932. augusztus 19-én. Szülei akkor már a Mátra „fővárosában”, szellemi központjában laktak. Édesanyja is csak a szülés idejére költözött vissza szülőfalujába, Karácsondra, hogy ott élő családja oltalmát keresse.

Lankadatlan akarateréjét, rendkívüli munkabírását, a nehézségek leküzdésére és folytonos újrakezdésre irányuló képességét gyermekkori élményei, családi körülményei formálták. „Édesapám, Fülöp Ferenc cipész kisiparos volt – írja önéletrajzában –, akit 1942 tavaszán, a II. világháború kezdetén vesztettem el. Felnevelésemet, iskoláztatásomat özvegy édesanyámnak, Vincze Rózsának köszönhetem. Nehéz körülményeink ellenére ő íratott a gyöngyösi Koháry István Gimnáziumba 1942 őszén. A középiskolában elsősorban akarásommal, szorgalmammal igyekeztem kitűnni.”

1950-ben érettségizett. Ezt követően az egri Pedagógiai Főiskola magyar–történelem szakára iratkozott be. A két évre szabott képzési időszak végén tanársegédnek nevezték ki az intézmény magyar nyelvészeti tanszékére. Állását kicsinyes és rosszindulattól sem mentes politikai, ideológiai gáncsoskodás miatt nem foglalhatta el. Ő válaszként büszke öntudattal a falusi tanítóskodást választotta: gyakorlóévet Halmajugra osztatlan iskolájában töltötte. Ez volt pedagógiai–módszertani megalapozódásának az első színtere. 1953-ban szerzett diplomát.

1953 őszétől a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–néprajz szakán folytatta tanulmányait. Az intézmény falai között újra találkozhatott középiskolai magyartanárával, Bán Imrével, aki egy esztendővel korábban foglalta el professzori állását az egyetem irodalomtudományi tanszékén. Őt és Papp Istvánt, a nyelvészeti tanszék professzorát választotta mesterének és példaképének. Kettejük aszketizmusa és puritanizmusa, tudományművelő alapossága és lelkiismeretessége, elfogulatlan szemlélete és ítéletalkotó biztonsága munkált benne is. Debrecennek, a professzoraitól kapott ösztönzéseknek – saját vallomása szerint – kulcsfontosságú szerepe volt szellemi fejlődésében, pályája alakulásában. Egyéniségében Boda István a „debreceni géniusz” vonásait is fölfedezni vélte.

1956-ban frissen szerzett diplomájával a hatvani Bajza József Gimnáziumban kapott állást. Egy esztendő múlva teljesült dédelgetett vágya: hazaköltözött Gyöngyösre, és nemzedékek sorát nevelte föl egykori alma materében, a Koháry István Gimnáziumban 1957 és 1976 között. Lépésről lépésre emelkedett egyre magasabbra a hivatali ranglétrán: 1961-ig tanárként, 1966-ig a kollégium, majd az iskola igazgatójaként gyakorolta hivatását. Időközben – 1960-ban – doktori szigorlatot tett a debreceni egyetemen. Részt vett a Mátra Múzeum megszerzésében. 1967-től 1977-ig a híres gyöngyösi ferences könyvtárat is irányította. 1970-ben a gimnázium az ő javaslatára vette föl egykori növendéke, Berze Nagy János nevét. A kiváló néprajztudós emlékének, hagyatékának ő az egyik legfőbb őrzője és ápolója.

Hűséges társra talált Reviczky Teréziában, annak a régi, nevezetes felvidéki családnak a szülőltében, mely a kiváló költőt adta a hazának. Ötvenöt éven át éltek együtt boldog házasságban. Két gyermekük született: Lajos, aki vezető beosztású kutatóorvosként és Zsuzsanna, aki tanszékvezető egyetemi tanárként lépett édesapja örökébe.

1976 decemberében – pár nappal karácsony előtt – kényszerű okokból, egy Németh László-konferencia megszervezése, az őt és iskoláját ért zaklatások miatt fölmondta igazgatói állását, és családotul Budapestre költözött. Új állomáshelyén 1977-től 1981-ig az Országos Pedagógiai Intézetben osztályvezető, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Mai Magyar Nyelvi Tanszékének a módszertani csoportvezetője nyugdíjba vonulásáig, 1996-ig. Nyugdíjasként 1996-tól 2001-ig a Bartók Béla Emlékmúzeum munkatársa volt.

1992-ben, hatvanadik születésnapján tanulmánygyűjteménnyel köszöntötték őt kollégái, barátai és tanítványai. A *Nép–Nyelv* címen megjelent kötet egyik szerkesztője és szerzője, Balázs Géza így méltatta érdemeit: „*Lajos bátyánk tudós alaposságát, szülőföldje iránti emberi–tudósi elkötelezettségét, állandó szolgálni és hatni akarását, olykor emberfeletti munkabírását, a rászakadt nehézségekkel szembeni töretlen optimizmusát, derűs, palócos kedélyét példaértékűnek tartom.*” Fábíán Pál szerint Fülöp Lajos munkásságában úgy fonódott össze haza, nemzet és nyelv, ahogyan azt Kőlcsey áhította: „*Mert Gyöngyösről, Gyöngyössolymosról, Gyöngyöspatáról írva a hazáról írtál; mert a nyelvjárásokról, a néphagyományokról, meséinkről írva az ezeket hordozó és őrző emberekről írtál, és ezzel a nemzethez való hűségedet vallottad meg; mert a nyelvről írva, a nyelv titkait feltárva, íróink nyelvét elemezve anyanyelvünk szeretetére, megbecsülésére neveltél és buzdítottál. Köszönjük a példamutatást...*”

Gyöngyöshöz a „száműzetés” éveiben is hűséges maradt. Egyik hazalátogatásakor így vallott erről: „*Most a Sváb-hegy oldalában lakom, de mindig nosztalgiával tekintek vissza Gyöngyösre és a Mátrára. Nagyon szeretem ezt a várost. Kicsit belső száműzetésnek is tekintem, hogy el kellett mennem, Nem akarom felizzítani az akkori vitákat. Most már azt kell ápolnunk, ami összetart, nem azt, ami szétválaszt bennünket.*” Sorsa vezérlő eszméjévé avatta azt a szép és híres mondatot, amelyet mottóként illesztett *Gyöngyös irodalmi öröksége* című kötetének Tamási Áronról szóló tanulmánya fölé: „*Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.*” Gyöngyös jelenti számára az archimedesi pontot, ahová – bármerre veti is a sors szeszélye – mindig hazatérhet. Rendületlen szülőföldszeretetével receptet állít ki arról, hogyan védekezhetünk korunk szellemi pestise, az otthontalanság, a gyökértelenség, az uniformizálódás lélekölő hatalma ellen.

Gazdag tudományos munkásságával is elsősorban szülőföldjét, Gyöngyöst és vonzáskörzetét, a Mátravidéket és Palócföldet szolgálta. Folyamatosan ápolta kapcsolatait egykori kollégáival és tanítványaival, a város intézményeivel, gyakran szerepelt előadóként vagy ünnepi szónokként egy-egy rendezvényen. Különösen szoros kapcsolat fűzte a Berze Nagy János Gimnázium, a Mátra Múzeum és a Vachott Sándor Városi Könyvtár szellemi közösségéhez. Gyöngyös művelődési hagyományainak, a palóc nyelvjárásnak és néprajznak ő az egyik legjelesebb és legfelkészültebb kutatója. Negyven fölötti könyveinek a száma, ötszáznál több tanulmánya és cikke jelent meg eddig.

Alkotói pályáján külön szint és értéket képviselnek klasszikus mintákat követő, választékos ízlésű, mívesen megformált versei és műfordításai. Világképe, formakultúrája a *Nyugat* első költőnemzedékének a példáját követi. Mindenekelőtt a magyar impresszionista líra örökségét folytatja. Otthonosan mozog az antik versformákban is.

Versei leginkább a „vox humana” erdélyi költőjének, Áprily Lajosnak a verseihez hasonlíthatók. Vele rokonítja játékossága, remek ritmusérzéke, a magyar nyelv zenei lehetőségeinek míves megszólaltatása, szelíd hangja, mámoros természet-élménye, a hegyek és az erdők – mindenekelőtt a Mátra – iránt táplált szeretete. Korántsem véletlen, hogy *Mátrai monológ* című, 1961-ben keletkezett ars poeticáját a két világháború közötti erdélyi magyar költészet egyik legnagyobb formaművészeinek, a magyar természetlira egyik legfőbb mesterének, a hegyek szerelmesének, *Áprily Lajos emlékének* ajánlotta:

*Jövök a kéklő Mátra felől,
s te-fajta szóval kérdezem:
rakéta-korban kell-e szelíd,
ember-dallamú énekem.*

*Hozom a hegyek üzenetét,
a ritmus remegve éled,
s míg nem-járt utakat kutatok,
ó-erdők fáit zenélnék.*

Költeményeiben is erőteljes hangsúlyt kap a Gyöngyöshöz és a Mátrához fűződő hűség és szeretet. Az 1961-ben keletkezett *Szüllőföldünknek* fölismerhetően a felnevelő város utcáin tett séta és annak közösségteremtő ereje szolgált ihlető háttérrel. Dinamikus fantáziával rajzolja meg benne Gyöngyös gyönyörű fekvését, a táj szín- és fényjátékait, epigrammatikus tömörséggel és bensőséges líraisággal vallja meg iránta érzett szeretetét. Hozzá való kötődéseit a völgy és a hegy, a nap és az éjszaka, az élet és a halál ellentéteivel, a kenyér és a bor ősi toposzaival nyomatékosítja, emeli ki a tér és az idő korlátaiból. A várost először a messzeség és a magasság távlataiból láttatja, majd egyre közelebb, személyesebb és meghittebb viszonyba lép vele. „A dolgok közepébe vág”, rendkívül expresszív a vers indítása, frappáns, erkölcsi tanulságot és próféciaát sűrít, a jövőbe mutat befejezése. Figyelmet ébreszt, elgondolkoztat, az olvasót is szíven üti az első sor, a kérdő mondatos intonáció. A tegező megszólítás, mely a második versszakban többes szám első személyű igehasználatra vált, a párbeszéd fikcióját kelti, a teret a szeretet és a hűség érzelmi szálaival a városhoz és általa egymáshoz fűződő, közösséggé szerve-

zódó emberekkel népesíti be. Hatásának legfőbb titka egyszerűségében, tömörségében, sokatmondó képi asszociációiban rejlik:

*Látod ezt a fényben fürdő várost?
Körötte kéklő, méla hegykaréj:
déli derűben hosszan álmodó,
de éber, hogyha jön a hűvös éj.*

*Akik élünk-halunk e hegy tövén,
szülőföldnek becézzük a tájat:
esszük kenyerét, kortyoljuk borát,
és itt minket mindig hazavárnak.*

Gyöngyös című, 1962-ben írt versét a város történetének 630. évfordulója ihlette. Keretes szerkezete az élet, a történelem örök körforgását, a folytonos megújulást, a hűség és a szeretet mindig időszerű, megfellebbezhetetlen parancsát érzékelteti. Ezt a hangulatot erősítik, a befejezettség, az önmagába visszatérő kör képzetét keltik, az „itt élned, halnod kell” sorstudatát sugallják a strofaszerkezetek és a rímképletek is, elsősorban az indító és a záró versszak páros rímei, amelyek a kontraszt révén – a közbeeső strofák félrímesek – külön hangsúlyt kapnak. Az időt a múlt és a jelen montázsszerűen egymást váltó és egymásba épülő képsora, a teret a közelinek és távolinak, a résznek és az egésznek a szabályos hullámzása formálja esztétikumává, az egység és a sokféleség szervesen összefüggő rendszerévé. Képzettársításaiban összefonódik az egyéni és a közösségi-történelmi sors:

*Ez a város az én világom:
múltam, jelenem – ifjúságom.
Küzdelseim és örökségem:
jelenem, jövőm – öregségem.*

*Házai közt kószálok olykor
– már minden követ ismerek –,
hangulatos utcáit járom,
s rám köszönnek az emberek.*

*Kicsi köz... Itt apám búcsúzott,
anyámra meg a gond szakadt –,
és egy kopott ruhás fiúcska
dédelgette a vágyakat.*

*Ez gimnázium... Alma Mater...
emberformáló otthonom:
a soha meg nem elégedés
útfára vonzó vonzalom.*

*Tűnt időben rajzik az emlék,
nyitott–lehullott sok virág...
Vad háború, hányatott évek –,
s hittük, eljön egy jobb világ.*

*Kéklő hegyek ölelnek körül,
tölgyerdők őrző sátora,
szőlősoros, bortermő lejtők –,
versíró kedvem mámora.*

*Ez a város az én világom:
múltam, jelenem – ifjúságom.
Küzdelmeim és örökségem:
jelenem, jövőm – öregségem.*

Versei is arról tanúskodnak, hogy Gyöngyös és a Mátra emléke, szeretete elkísérte őt új állomáshelyére is. Ezt szemlélteti például 2002-ben írt *Tavaszi üzen...* és a következő évben keletkezett *Mátraalja* című költemény. Az utóbbit ezekkel a nosztalgikus sorokkal indítja:

*Ahol a Sík és a Hegy összeér,
Mátraalja, magamba zártalak.
Velem vagy mindig. Még távolból is
látom tornyaid és a házakat.
Kicsi motyóját a hajléktalan
nem őrzi jobban, mint ahogy magam
amulettként hordozom szívemben
színes kontúrodat.*

Formaérzékét, a klasszikus ritmusfajtákban és műfajokban való jártasságát műfordítóként is kamatoztatta. Az elképzelhető legnagyobb feladatokra is vállalkozott, a legnépszerűbb és gyakran magyarra fordított versek – például a *Búcsú Váradtól* című Janus Pannonius-vers – átültetésében is próbára tette felkészültségét és tehetségét. Némelyikük reprezentatív gyűjteményes kötetekben is napvilágot

látott. Nem vallott szégyent a magyar műfordítás-irodalom legjelesebb képviselőivel vállalt versengésben sem, elődeihez mérve is tudott új formai megoldásokat találni. Műfordításai nemcsak az eredeti szöveghez és versformához való filológiai hűségükkel tűnnek ki, hanem ihletettségükkel, emelkedettséget, méltóságot sugalmazó hangvételükkel is. Az utóbbi években, a magány, az öregedés, az elmúlás démonaival vívott küzdelmében a műfordítást az önvallomás rejtett, közvetett eszközéül is használta.

A líra számára – ahogyan önéletrajzában megfogalmazta – „önkifejezés, »ki-beszélés«, mely a szerepjátszásra, a rejtőzködésre és a nyelvi kifejezőeszközök szabad fölhasználására az élőbeszédnél s más műfajoknál hatványozottabb lehetőséget ad.

Benedek Marcell azt írta egyszer édesapjáról, Benedek Elekről, hogy több ő, mint műveinek az összessége. Ugyanezt Fülöp Lajosról is elmondhatjuk. Hatásának legfőbb titka éterien tiszta, nagybetűvel írandó Emberségében rejlik. Mindenkiiben csak a jót keresi és csak a jót veszi észre. Utánozhatatlan, megbocsátó, lefegyverző türelemmel és szeretettel viszonyul embertársaihoz, válogatás nélkül tiszteletben tartja emberi méltóságukat. Soha senkiről rosszat nem mond, talán nem is érez. Szép szavakkal és nemes gesztusokkal tudja fokozni a vele kapcsolatban állók önbecsülését. Feltétel nélkül, hálát és viszonzást nem várva tud előzékeny, adakozó és segítőkész lenni. Azokkal szemben is, akik rosszindulattal, ártó szándékkal közelednek hozzá. Nemcsak szakmai és módszertani felkészültségével, hanem ezekkel a tulajdonságaival is növelte népszerűségét.

Lehetetlen Őt nem szeretni.

Szívből kívánom, hogy a mögöttünk álló évtizedek gyöngyösi alkotó értelmiségének az egyik legnagyobb formátumú és hatású egyénisége még sok-sok éven át gyarapíthassa hívei és rajongói számát. Isten éltesse Őt erőben és egészségben, örömben és szeretetben, alkotókedvben és sikerekben!